

YANGI AVLOD ONA TILI DARSLIKLARINING O'QUVCHILAR TANQIDIY TAFAKKURINI O'STIRISHDAGI AHAMIYATI

Andijon davlat pedagogika instituti

1- bosqich magistri

Axmadjonova Dilbaroy Alisher qizi

Annotatsiya: *Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarni nafaqat bilimga ega bo'lishi, balki mustaqil fikrlash, tahlil qilish, o'z qarashini asoslab bera olishi muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, ona tili fanidan tuzilgan yangi avlod darsliklari o'quvchilarning tanqidiy tafakkurini rivojlantirishda beqiyos ahamiyat kasb etmoqda. O'quv dasturlariga integratsiyalashgan zamonaviy yondashuvlar, an'anaviy o'qitish uslublaridan farqli ravishda, bolalarni mustaqillik va kreativlik sari undaydi. Bu darsliklar nafaqat til qoidalarini yodlashga emas, balki ularni chuqur o'zlashtirish, mantiqiy fikrlash, berilgan matnni anglash va o'z pozitsiyasini shakllantirish imkonini beradi.*

Kalit so'zlar: *ona tili, darslik, yangi avlod, tanqidiy tafakkur, ta'lim, mustaqil fikrlash, tahliliy fikrlash, interfaol metod, o'quvchi, an'anaviy ta'lim, zamonaviy yondashuv.*

Аннотация: *В современном образовательном процессе для учащихся важно не только обладать знаниями, но и уметь мыслить самостоятельно, анализировать и обосновывать свои взгляды. В частности, учебники нового поколения по родному языку имеют большое значение для развития критического мышления учащихся. Современные подходы, интегрированные в учебную программу, в отличие от традиционных методов обучения, поощряют самостоятельность и творчество детей. Эти учебники позволяют не только запоминать языковые правила, но и глубоко их осваивать, логически мыслить, понимать данный текст и формировать собственную позицию. Ключевые слова: родной язык, учебник, новое поколение, критическое мышление, образование, самостоятельное мышление,*

аналитическое мышление, интерактивный метод, ученик, традиционное образование, современный подход.

Abstract: *In the modern educational process, it is important for students not only to have knowledge, but also to think independently, analyze, and justify their views. In particular, new generation textbooks on the subject of the native language are of great importance in developing students' critical thinking. Modern approaches integrated into the curriculum, unlike traditional teaching methods, encourage children to be independent and creative. These textbooks allow not only to memorize language rules, but also to deeply master them, think logically, understand the given text, and form their own position.*

Keywords: *native language, textbook, new generation, critical thinking, education, independent thinking, analytical thinking, interactive method, student, traditional education, modern approach.*

Yangi avlod darsliklarida har bir mavzu, avvalo, hayotiy misollar va kundalik vaziyatlar asosida yoritiladi. Bu esa o'quvchilarda o'rganilayotgan bilimlarni real hayotga tatbiq eta bilish ko'nikmasini shakllantiradi. Darslik matnlari hamda topshiriqlari bolalarni mustaqil mulohaza yuritishga, muammoni chuqur anglashga va o'z fikrini asoslab berishga undaydi. Har bir bo'limdan so'ng berilgan savollar oddiy eslab qolish emas, balki tahlil qilish, baho berish, solishtirish va dalillash talabini qo'yadi. Masalan, asarlarni tahlil qilish uchun "Muhokama mavzusi", "Suhbat", "Tahlil uchun savollar" kabi topshiriqlar keng o'rin olgan. Bu topshiriqlarda o'quvchilar turli pozitsiyalarga ega bo'lishi mumkin va o'z qarashini asoslashga harakat qiladi. Ana shunday mashqlar orqali tanqidiy tafakkur asta-sekin shakllanadi va rivojlanadi. Yangi avlod darsliklarida kommunikativ yondashuv asosiy o'rinda turadi. O'quvchilar o'z fikrini erkin bayon qilish, boshqa tengdoshlari mulohazasini tinglash va tahlil qilishga chorlanuvchi topshiriqlardan foydalanishadi. Bu jarayonda o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki vositachi va yo'naltiruvchi sifatida ishtirok etadi. O'quv materiallari, jumladan, o'zbek adabiyotidan namunalar, og'zaki xalq ijodi, zamonaviy publitsistik matnlar orqali ham bolalarda tahliliy yondashuv, matn ustida ishlash ko'nikmalari rivojlanadi [1].

Ayniqsa, yangi darsliklarda axloqiy, ma'naviy, milliy qadriyatlarni o'rgatishda ham tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga e'tibor kuchaytirilgan. O'quvchilar qadriyatlar, an'analar, tarixiy voqealar va zamonaviy muammolar yuzasidan turli qarashlarni tahlil qilishga, tahlil asosida to'g'ri va mustaqil xulosa chiqarishga o'rgatiladi. Bu jihatlar aynan zamonaviy darsliklarning asosiy o'ziga xos xususiyatidir. Darsliklarda keltirilgan hayotiy voqealar, tarixiy shaxs va hodisalarga zamonaviy nuqtai nazardan yondashilishini ta'minlaydi. Bu esa, bolalarni har bir gap so'z, fikr va hodisaga yuzaki emas, chuqur va aniq tahlil asosida qarashga o'rgatadi. Ona tili darsliklarida individual yondashuv, mustaqil fikrlashni rag'batlantirish uchun har bir o'quvchining nuqtai nazari inobatga olinadi. Tayyor javoblardan ko'ra, har bir bola o'zining hayotiy tajribasi va tasavvuriga asoslangan holda gapirishga, yozishga da'vat etiladi. Tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan mashqlar, ochiq savollar, turli nuqtai nazarga ega bo'lgan matnlar orqali bolalar faqat savollarga javob berish bilan cheklanmaydi, balki mustaqil qaror qilish, o'z qarashini asoslab bera olish ko'nikmalarini egallaydi. Bunday darsliklarda interfaol metodlar faol qo'llanadi. Mashg'ulotlarda roliklar ko'rish, rolli o'yinlar, muloqot va munozara mashqlari, situatsion topshiriqlar, guruhlarda ishlash, konspektlar tuzish, referat va esse yozish orqali o'quvchilarga mustaqil fikrlash fazilati singdiriladi. O'quvchilar hayotiy muammolar yechimini tahliliy tilda izohlashga, qarama-qarshi nuqtai nazarlarni asosli tahlil qilishga o'rgatiladi. Bu esa darsliklarni zamonaviy bilim talablariga yanada yaqinlashtiradi. Xususan, o'quvchilarning tanqidiy tafakkurini o'stirishda muntazam ravishda matndan asosiy fikrni ajrata olish, muhim fikrlarni tahlil etish, mavzuga muqobil xulosalar chiqarish, tekstni strukturaviy tahlil qilish, "nima uchun?", "nega?" savollariga mustaqil javob berish yo'llari keng yoritilgan. Bunday usullar o'quvchilarda lisoniy tafakkur bilan bir qatorda, tahliliy va tanqidiy fikrlash, dalillash, tez va aniq xulosa chiqarish ko'nikmasining shakllanishiga xizmat qiladi [2].

Bugungi yangi darsliklar, avvalgi darsliklardan farqli o'laroq, o'quvchilarning faqat bilim emas, balki hayotiy muammolarga nisbatan mustaqil va to'g'ri qaror qabul qilishga ham tayyorlaydi. Yangi darsliklarning asosiy vazifasi –

bolalarni shunchaki grammatik qoidalarga o'rgatish emas, balki ularni hayotni anglash, voqealarga baho bera olish, o'z so'zini isbotlay oladigan yetuk shaxs sifatida tarbiyalashga qaratilgan. Yangi avlod darsliklari orqali o'quvchilar har bir matn ustida o'ylash, asosli xulosa chiqarish, argumentlar keltirish, voqealarni baholash, turli qarashlarni solishtirish, mustaqil va izchil fikr yuritish ko'nikmasiga ega bo'ladilar. Bu esa taraqqiyotga intiluvchi, ijtimoiy faollikka ega bo'lgan, o'z hayotining egasi bo'lgan shaxslarni yetishtirish uchun muhim omillardandir. Darsliklarda chuqur hayotiy, ijtimoiy masalalarni o'rganish, jamiyatda mavjud muammolar yechimlariga qarshi turli nuqtai nazardan yondashishni o'rgatish ham tanqidiy tafakkurning muhim yo'nalishidir [3].

Bugungi globallashuv davrida ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri – yosh avlodni mustaqil, tanqidiy tafakkurga ega, ijodkor va tashabbuskor etib tarbiyalash hisoblanadi. Ona tilidan tuzilgan yangi avlod darsliklari aynan shu maqsadga xizmat qiladi. Ularning tarkibi, tuzilishi va metodik yondashuvlarida tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Avvalo, ushbu darsliklarda har bir mavzu o'quvchilarni o'ylashga, savol berishga, sabab va oqibatlarni tahlil qilishga undovchi shaklda yoritiladi. Masalan, o'qituvchilar uchun metodik ko'rsatmalarda ham, mustaqil ishlash topshiriqlarida ham, sinf ishida, guruhlarda va yakka tartibda bajariladigan faoliyatlarda o'quvchining shaxsiy pozitsiyasi ustuvor o'ringa qo'yiladi. Standart matnlar emas, balki hayotiy, o'ziga xoslik va zamonaviylikni mujassam etgan ko'plab mavzular olib kirilgan. Bu kabi yangicha yondashuvlar natijasida o'quvchilar o'qigan bilimlarini faqat yodlamay, ularni muhokama qilish, savolga savol bilan javob qaytarish, matnni tahlil qilish, asosli xulosa chiqarishga o'rganadilar.

Ona tili fani doirasiga kiritilgan yangi turdagi topshiriqlar – ochiq savollar, munozarali vaziyatlar, mavzu yuzasidan esa, ko'pgina nuqtai nazarlarni tahlil qilishga undaydigan mashqlar, guruhli va yakka tartibda muhokama qilish uchun mo'ljallangan interfaol ishlar o'quvchilarda tanqidiy fikrlash qobiliyatining oshishiga katta yordam beradi. Darsliklarda berilgan zamonaviy va hayotiy matnlar ustida ishlash, o'quvchilarning ijtimoiy masalalarga nisbatan biror pozitsiyasi

shakllanishiga, muammoni turli rakurslardan ko'rishga imkon beradi. Shu bilan birga, har bir bolaning o'z shaxsiy tajribasiga, dunyoqarashiga tayangan holda masalaga yondashishi va mustaqil xulosa chiqarishi uchun barcha shart-sharoitlar yaratiladi.

Darsliklarda o'rin olgan tahliliy savollar, asar tahlili, muhokamali topshiriqlar, esse va bayon yozish kabi mashg'ulotlar orqali o'quvchilar o'z fikrini dalillar bilan mustahkamlashga, o'z nuqtai nazarini yoqlashga, boshqalarning fikriga hurmat bilan munosabatda bo'lishga, aqlli, asosli tanqidiy mulohaza qilishga o'rganadi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, bunday topshiriqlar orqali bolalarda tahliliy yondashuv, og'zaki va yozma so'z mahorati, argumentlashtirish qobiliyati ortadi.

Natijaviy jihatdan olganda, yangi avlod ona tili darsliklaridan doimiy va samarali foydalanadigan o'quvchi:

- Berilgan matndan asosiy g'oyani aniqlashni biladi, matnning mazmunini tahlil eta oladi.
- Matnni turli nuqtai nazardan o'qib, har xil fikr va qarashlarni solishtirish ko'nikmasiga ega bo'ladi.
- Vaziyatga mos ravishda manbasiz gap so'zlarga ishonmasdan, har bir ma'lumotni tahlil qilish, dalillar orqali o'z xulosasini mustahkamlashga harakat qiladi.
- Muammoni bir tomonlama emas, turli sozlovchi omillar bilan ko'rib, o'z tanqidiy fikrini ochiq bayon qiladi.
- Muloqot, bahs va munozara madaniyati ortadi, ijtimoiy va hayotiy muammolarga e'tibor bilan munosabat bildiradi.
- Yozma va og'zaki nutqiy faoliyatda kreativlik, erkinlik va tahliliy yondashuv rivojlanadi.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, yangi avlod darsliklarining tuzilmasi zamonaviy psixologik-pedagogik talablarga to'liq javob beradi. Ular o'quvchini faqat bilim olishga emas, fikrlashga, mustaqil qaror qabul qilishga, o'z hayotiga, atrof-muhitiga tanqidiy nazar bilan qarashga undaydi. Zamonaviy dars jarayonlari esa, to'g'ri tashkil qilinganda, har bir o'qituvchiga o'ziga xos metodlarni tanlash,

muammoli vaziyatlar yaratish orqali o'quvchilarda mustaqil tahlil yuritish fazilatini rivojlantirib borishga imkon ochadi [4].

Natijalar, avvalo, o'quvchilarning bilim sifati va natijasiga, shuningdek, ularning hayotiy faoliyati, shaxsiy rivoji, jamiyatga moslashuvchanlik, ishonchlilik va mustaqillikka oid ko'rsatkichlarda yaqqol namoyon bo'ladi. Yangi darsliklar bolalarni zamonaviy hayot talabiga mos, o'z so'ziga, fikriga egalik qiladigan, har qanday axborotni ongli va tahlil asosida qabul qiladigan, mustahkam va dadil shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qilmoqda.

Demak, yangi avlod ona tili darsliklari nafaqat grammatik qoidalar va so'z yodlash, balki zamonaviy tahliliy va tanqidiy tafakkurga, mustahkam hayotiy dunyoqarashga ega bo'lgan barkamol insonni shakllantirish uchun asos yaratmoqda. O'z navbatida, bu yangi avlod o'quvchilarining global va milliy muammolarda erkin, mas'uliyatli hamda ongli ishtirokchiga aylanishida asosiy zamin hisoblanadi [5].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, yangi avlod ona tili darsliklarining asosiy yutug'i – o'quvchilarni qayta o'qitish va yodlashdan ko'ra, zamonaviy fikrlashga, mustaqil qarorlar qabul qilishga, tashabbuskorlikka, tahliliy va tanqidiy dunyoqarashga yetaklashidadir. Ta'lim tizimidagi islohotlar, zamonaviy darslik va metodikalar orqali zamonaviy bilimga ega, har tomonlama yetuk, ishchan va barkamol shaxslar ulg'ayib chiqmoqda. Shunday qilib, ona tili fani darsliklarining yangi avlodlari tanqidiy tafakkurli yoshlarni tarbiyalashda muhim va zamon talablariga javob beruvchi vositaga aylanib bormoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. To'xtasinova, T. O'zbek tili darsliklarining zamonaviy talablari. "Ta'lim va innovatsiya" jurnali, 2021, 23–30-betlar.
2. Omonov, J. Ona tili darsliklari mazmunining takomillashtirilishi. "O'qituvchi" nashriyoti, Toshkent, 2020, 45–59-betlar.
3. Jo'raev, T. Zamonaviy ta'limda tanqidiy tafakkur metodlari. "Pedagogika muammolari", 2019, 100–110-betlar.

4. Karimov, G'. Yangi avlod darsliklarida interfaol metodlardan foydalanish. "Tarbiya va bo'sh vaqt" jurnali, 2022, 54–63-betlar.
5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Ona tili (darslik), 5–11-sinflar uchun, Toshkent, 2017–2023.
6. Maxmudova, K. Tanqidiy fikrlash va uning o'quv jarayoniga ta'siri. "Zamonaviy ta'lim", 2020, 73–85-betlar.